

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek senátu ze dne 6. července 2021 ve věci č. 47220/19 – *A. M. a ostatní proti Rusku*

Senát třetí sekce Soudu jednomyslně shledal porušení článku 8 Úmluvy samostatně a rovněž ve spojení s článkem 14 Úmluvy v řízení o omezení rodičovských práv a zákazu styku stěžovatelky s dětmi. Odůvodnění soudního rozhodnutí bylo založeno na lékařské a úřední změně pohlaví stěžovatelky z muže na ženu, kterou podstoupila po rozvodu. Vnitrostátní soudy dostatečně neodůvodnily údajnou škodlivost styku dětí s transgender rodičem, a porušily tak právo stěžovatelky na respektování rodinného života.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelka byla po narození zapsána do matriky jako osoba mužského pohlaví, následně podstoupila operaci pohlaví a v současné době se identifikuje jako žena. V roce 2008 uzavřela ještě jako muž manželství s N. a v letech 2009 a 2012 se jim narodily dvě děti. Po rozvodu manželství v červnu 2015 děti žily dle dohody rodičů s N. V červenci 2015 soud uznal změnu pohlaví stěžovatelky z muže na ženu. Až do konce roku 2016 byla stěžovatelka v pravidelném styku s dětmi, avšak během návštěv se stále prezentovala jako muž. Od prosince 2016 N. začala styku bránit s tím, že dětem způsobuje psychickou újmu. V lednu 2017 N. podala žádost o omezení stěžovatelčiných rodičovských práv. V rozsudku z března 2018 prvostupňový soud s odkazem na znalecký posudek, dle kterého by informace o změně pohlaví stěžovatelky měla na děti negativní dopad, omezil rodičovská práva stěžovatelky a zakázal jí se s nimi stýkat. Stěžovatelka poté předložila zprávu soukromého psychiatra, dle které transsexualismus nepředstavuje nebezpečí pro děti a není překážkou výkonu rodičovské odpovědnosti. V červnu 2018 odvolací soud rozsudek potvrdil. N. se posléze s dětmi odstěhovala na neznámé místo a stěžovatelka nemá o dětech žádné zprávy.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že omezení jejích rodičovských práv nebylo nezbytné a porušilo její právo na respektování rodinného života ve smyslu článku 8 Úmluvy.

1. K přijatelnosti

Stěžovatelka podala stížnost jménem svým a svých dětí. Soud se zabýval otázkou, zda byla k podání stížnosti jménem nezletilých dětí oprávněna. Z judikatury Soudu vyplývá, že v případě sporů mezi rodiči je ochranou zájmů dítěte pověřen rodič mající dítě ve své péči. Pouhá skutečnost, že stěžovatel je rodič nezletilého dítěte, není v těchto situacích dostatečným základem pro podání stížnosti jako zástupce dítěte (např. *Sahin proti Německu*, č. 30943/96, rozhodnutí ze dne 10. prosince 2000). Z uvedeného důvodu Soud považoval část stížnosti podanou za děti za neslučitelnou s Úmluvou, neboť stěžovatelka nebyla oprávněna děti v řízení před Soudem zastupovat.

2. K odůvodněnosti

Příslušné obecné zásady jsou uvedeny v rozsudcích ve věcech *Strand Lobben proti Norsku* (č. 37283/13, rozsudek velkého senátu ze dne 10. září 2019, § 202–211) a *Petrov a X proti Rusku* (č. 23608/16, rozsudek ze dne 23. října 2018, § 98–102).

Rodičovská práva stěžovatelky byla omezena a ona byla zbavena kontaktu s dětmi z důvodu její změny pohlaví a údajného negativního vlivu, který by sdělení této informace mělo na psychické zdraví dětí a jejich vývoj. Soud se zabýval otázkou, zda vnitrostátní soudy v souladu s nejlepším zájmem dětí provedly hloubkové šetření rodinné situace a vzaly v úvahu zájmy všech zúčastněných osob (*Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku*, č. 41615/07, rozsudek velkého senátu ze dne 6. července 2010, § 139).

Vnitrostátní soudy svá rozhodnutí založily na znaleckém posudku, dle kterého by oznámení o změně pohlaví stěžovatelky mělo negativní vliv na psychické zdraví dětí. Znalci vzali v úvahu nízký věk dětí a současně poukázali na absenci výzkumu negativního vlivu transgender rodičovství. Soud se pozastavil nad tím, že znalci dospěli k závěru o negativním vlivu změny pohlaví stěžovatelky na její děti, ačkoli výslovně připustili, že neexistuje spolehlivá vědecká studie. Nadto znalci neuvedli, jak konkrétně by odhalení změny pohlaví dětí negativně ovlivnilo a jak by se daly dopady zmírnit. Intervenující subjekty přitom zdůrazňovaly nezbytnost vyhnout se předsudkům ohledně transgender rodičovství. Dle Soudu se vnitrostátní soudy spolehly převážně na zjištění znalců, aniž by pečlivě zkoumaly tato zjištění za okolností projednávané věci. Znalci uznaná absence vědeckého výzkumu podporujícího jejich závěry a zjevný nedostatek odůvodnění škodlivosti styku stěžovatelky s dětmi měl soudy upozornit na potřebu ověření spolehlivosti znaleckých zjištění (srov. *X proti Lotyšsku*, č. 27853/09, rozsudek velkého senátu ze dne 26. listopadu 2013, § 102 a 106). Soudy tak sice vzaly v úvahu obavy N. o zdraví dětí, spory mezi rodiči a zjištění orgánů péče o dítě, avšak svá rozhodnutí založily na závěru znalců, aniž by existovalo prokazatelné riziko škodlivosti styků pro děti. Soudy tak neprovedly důkladnou analýzu rodinné situace a nevzaly dostatečně v potaz práva stěžovatelky.

Úplné zpřetrhání rodinných vazeb je možné jen za výjimečných okolností odůvodněných převažujícím nejlepším zájmem dítěte (*Aune proti Norsku*, č. 52502/07, rozsudek ze dne 28. října 2010, § 66). Stěžovatelka byla přitom zbavena jakéhokoli kontaktu s dětmi. Navíc plynutí času může mít nenapravitelné následky pro vztah dítěte a jeho rodiče, se kterým nežije (*S. H. proti Itálii*, č. 52557/14, rozsudek ze dne 13. října 2015, § 42). Soud se přitom nezabýval existencí méně omezujících opatření a dobrou praxí ohledně asistence poskytované dětem, jejichž rodiče prošli změnou pohlaví, jelikož nebyl prokázán škodlivý vliv styku stěžovatelky s dětmi. Soud tak odmítl spekulovat o vhodnosti konkrétních omezení.

Soud rozhodl, že v řízení nebyly náležitě zohledněny všechny zájmy stěžovatelů na základě důkladného šetření rodinné situace. Omezení rodičovských práv a styku tudíž nebylo nezbytné v demokratické společnosti a došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 ÚMLUVY VE SPOJENÍ S ČLÁNKEM 8 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že omezení jejích rodičovských práv bylo diskriminační, jelikož bylo založeno pouze na změně jejího pohlaví.

Příslušné obecné zásady jsou uvedeny v rozsudcích ve věcech *Hämäläinen proti Finsku* (č. 37359/09, rozsudek velkého senátu ze dne 16. července 2014, § 107–109) a *Molla Sali proti Řecku* (č. 20452/14, rozsudek ze dne 19. prosince 2018, § 133–137).

Soud předně uvedl, že navzdory tvrzení vnitrostátních soudů, že rozhodnutí byla založena na škodlivosti styků stěžovatelky s dětmi, byla změna pohlaví stěžovatelky rozhodujícím a všudypřítomným faktorem (srov. *E. B. proti Francii*, č. 43546/02, rozsudek velkého senátu ze dne 22. ledna 2008, § 88–89). Se stěžovatelkou tak bylo zacházeno odlišně než s jinými rodiči usilujícími o styk s dětmi, jejichž genderová identita se shoduje s jejich pohlavím při narození. Soud přitom již v minulosti označil za nepřiměřené rozdílné zacházení s rodiči založené na jejich sexuální orientaci (srov. *Salgueiro da Silva Mouta proti Portugalsku*, č. 33290/96, rozsudek ze dne 21. prosince 1999, § 36).

V projednávané věci vnitrostátní soudy situaci v rodině pečlivě neprozkoumaly, zejména nevzaly v potaz závažnost úplného zpřetrhání vazeb mezi stěžovatelkou a jejími dětmi a jejich důsledky pro zdravý vývoj dětí. Soudy sice sledovaly legitimní cíl v podobě ochrany práv dětí, avšak důvody založené na údajných možných negativních důsledcích pro děti nebyly přesvědčivé a dostatečné k ospravedlnění odlišného zacházení se stěžovatelkou a omezení jejích rodičovských práv. Soudní rozhodnutí tak byla diskriminační a došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy.

III. Oddělená stanoviska

Soudce Ravarani a soudkyně Elósegui ve svém souhlasném stanovisku vyjádřili mj. politování, že Soud se nezabýval otázkou, jak vzít v potaz zájmy dětí za situace, kdy stěžovatelka nebyla oprávněna za děti jednat (mohl např. ustanovit opatrovníka *ad litem*).

Souhlasné stanovisko soudkyně Elósegui dále rozvádí potřebu nalezení způsobu ochrany zájmů dětí v případech střetu zájmů mezi rodiči a dětmi. Není příliš logické a rozumné, aby dítě nebylo řádně informováno, že je účastníkem řízení před mezinárodním soudem. O řízení by zároveň měli být informováni i další účastníci řízení (např. bývalý manžel nebo adoptivní rodiče) a měli by mít možnost se vyjádřit. V případech transgender rodičovství je žádoucí rodinná terapie a mediaci.